

AKTUÁLNE LISTY K ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁCI

GLOBALNE PARTNERSTVO PRE „ROZVOJ“ A KRAJINY VYŠEHRÁDSKEJ ŠTVORKY

Tomáš Profant

To čo zvykne nazývať „rozvoj“ po druhej svetovej vojne označovalo najmä industrializáciu a modernizáciu a posun spoločností na evolučnom rebríčku smerom k bohatým spoločnostiam Západu. Cieľom v tom čase bolo okrem iného ponúknuť alternatívu voči komunistickému snu beztriednej spoločnosti.

Neschopnosť naplniť sľuby modernizačných teórií viedla k zmenám nielen v spôsoboch, ale aj v cieľoch snáh zamestnancov nového globálneho priemyslu s ľudskými osudmi. Hoci rozdelenie spoločností podľa úrovne „rozvoja“ ostalo rovnaké, došlo k opusteniu od ambiciózných zámerov na transformácie celých kontinentov v prospech omnoho menších cieľov združených v boji proti chudobe.

Už koncom 60. rokov sa chudobou začal zaoberať napríklad Gunnar Myrdal (1972, orig. 1968), ale útok na chudobu sa začal až s nástupom Roberta McNamaru do úradu prezidenta Svetovej banky. Nezaoberal sa len základným indikátorom HDP na osobu, ale aj tým, aký konkrétny dopad mali pôžičky Svetovej banky na chudobu, napríklad na základné nutričné hodnoty (Finnemore 1997).

Po stratenej dekáde plnej dlžníckych kríz v 80. rokoch došlo najprv s koncom studenej vojny k poklesu záujmu o krajiny globálneho Juhu a očakávaná dividenda mieru ostala nenaplnená. Opätovný nástup „rozvoja“ na medzinárodnú scénu nastal až s prijatím Miléniových rozvojových cieľov.

Hoci dôraz na chudobu ostal prítomný aj v tejto poslednej reinkarnácii rozvojového diskurzu, ďalšie ciele zahŕňajú vzdelanie, rodovú rovnosť, či detskú úmrtnosť. Posledným cieľom je „Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj“. Ten je aj témou tohto aktuálneho listu. Čo obsahuje a aký je jeho vzťah ku krajinám Vyšehradskej štvorky (V4)? Pokúsím sa zodpovedať si položenú otázku najprv tým, že všeobecne priblížim zámery a ukazovatele tohto cieľa. Následne sa na ne pozriem z kritického pohľadu, aby som mohol tvrdiť, že „globálne partnerstvo pre rozvoj“ slúži na ospravedlnenie pokračovania neoliberalnej globalizácie so všetkými jej negatívnymi dôsledkami. V ďalšej časti sa pozriem na semiperiférnu pozíciu krajín V4 v svetovej ekonomike, aby som v závere mohol navrhnúť konkrétne kroky ich spojenectva s perifériou voči krajinám jadra.

Cieľ 8: „Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj“

Posledný miléniový cieľ sa skladá zo siedmich konkrétnejších zámerov a na meranie využíva indikátory uvedené v tabuľke:

ZÁMERY:	INDIKÁTORY:
<p>Zámer 12: Pokračovať v rozvíjaní otvoreného, na pravidlách založeného, predvídateľného a nediskriminačného systému obchodovania a finančného systému.</p> <p>Zahrňa záväzok k dobrej správe vecí verejných, k rozvoju, znižovaniu chudoby – na národnej aj medzinárodnej úrovni</p>	<p>Niektoré z uvedených ukazovateľov sú monitorované osobitne pre najzaostalejšie krajiny (LCDs), Afriku, malé vnútrozemské a ostrovné rozvojové štáty.</p> <p>Oficiálna rozvojová pomoc (ODA)</p> <p>33. Čistá ODA, celkovo a pre LCDs, ako percento z hrubého národného príjmu donorov OECD/DAC</p>

<p>Zámer 13: Riešiť špeciálne potreby najzaostalejších krajín</p> <p>Zahrňa exporty najzaostalejších krajín bez tarifných a množstevných obmedzení, program oddlženia pre najviac zadlžené krajiny (HIPC) a zrušenie oficiálneho bilaterálneho dlhu, štedrejšia oficiálna rozvojová pomoc krajinám zaviazaným k znižovaniu chudoby</p> <p>Zámer 14: Riešiť osobitné potreby malých vnútrozemských a ostrovných štátov (cez Akčný program udržateľného rozvoja malých ostrovných rozvojových štátov a výsledkov 22. špeciálneho zasadnutia valného zhromaždenia)</p> <p>Zámer 15: Riešiť problémy dlhov rozvojových krajín cez národné a medzinárodné opatrenia za účelom udržateľnosti dlhov</p>	<p>34. Podiel celkovej bilaterálnej ODA od OECD/DAC donorov na základné sociálne služby (základné vzdelávanie, primárna zdravotná starostlivosť, výživa, pitná voda a odkanalizovanie)</p> <p>35. Podiel bilaterálnej ODA od OECD/DAC donorov bez špecifikovaného účelu</p> <p>36. ODA pre vnútrozemské krajiny ako podiel ich hrubého národného príjmu</p> <p>37. ODA pre malé ostrovné štáty ako podiel ich hrubého národného príjmu</p> <p>Prístup k trhom</p> <p>38. Podiel celkových dovozov rozvinutých krajín (s výnimkou dovozu zbraní) z rozvojových krajín a LCDs, na ktoré sa nevzťahuje clo</p> <p>39. Priemerné clá uvalené rozvinutými krajinami na poľnohospodárske, textilné a odevné výrobky z rozvojových krajín</p> <p>40. Podpora poľnohospodárstvu v OECD krajinách ako percento ich HDP</p> <p>41. Podiel ODA poskytnutej na pomoc pri vybudovaní obchodnej kapacity</p> <p>Udržateľnosť dlhov</p> <p>42. Počet krajín, ktoré dosiahli ich HIPC body rozhodnutia, a počet krajín, ktoré dosiahli ich HIPC body ukončenia (kumulatívne)</p> <p>43. Oddlženie v rámci HIPC iniciatívy (v US\$)</p> <p>44. Dlhová služba ako percento vývozov tovarov a služieb</p>
<p>Zámer 16: V spolupráci s rozvojovými krajinami navrhnuť a zavádzať stratégie zamestnania pre mladých ľudí</p>	<p>45. Miera nezamestnanosti 15–24 ročných, muži – ženy – celkovo</p>
<p>Zámer 17: V spolupráci s farmaceutickými spoločnosťami poskytnúť prístup k dostupným základným liekom v rozvojových krajinách</p>	<p>46. Podiel obyvateľstva s prístupom k dostupným základným liekom na udržateľnej báze</p>
<p>Zámer 18: V spolupráci so súkromným sektorom sprístupniť prínosy nových technológií, osobitne informačných a komunikačných</p>	<p>47. Telefónne linky a užívatelia mobilných telefónov na 100 obyvateľov</p> <p>48. Používané osobné počítače na 100 obyvateľov a užívatelia Internetu na 100 obyvateľov</p>

Zdroj: (MZV n. a.)

Kladie si ambiciózne zámery ako napríklad nediskriminačný systém obchodovania, ktorý však zároveň bude zvyhodňovať vývoz najchudobnejších krajín. Týmto krajinám by mali byť umorené dlhy. Cieľom je tiež zaistiť zamestnanosť mladých ľudí, prístup k základným liekom a novým, najmä informačným a komunikačným, technológiám. Indikátory zodpovedajú zámerom a týkajú sa výšky pomoci v pomere k hrubému národnému produktu, jej smerovania, podielu dovozov z krajín globálneho Juhu do krajín globálneho Severu, cieľ na Severe, podporám poľnohospodárstva, oddlženie v rámci iniciatívy vysoko zadlžených chudobných krajín (HIPC), miery nezamestnanosti mladých ľudí, podielu obyvateľstva s prístupom k základným liekom, počtu telefónnych liniek a osobných počítačov na 100 obyvateľov.

Posledný miléniový cieľ sa od ostatných odlišuje nielen v tom, že obsahuje dva až trikrát viac zámerov, ale najmä v tom, že kým drvivá väčšina zámerov je kvantitatívna a teda jednoznačne zmerateľná, zámery posledného cieľa sú všetky bez kvantitatívnych záväzkov. Zdá sa, akoby nebolo treba merať pokrok v oblasti reformy svetového obchodu alebo zadlženosti (Ziai 2011: 29). Hoci Správa o miléniových rozvojových cie-

loch z roku 2012 (*United Nations 2012*) uvádza zmeny v počte používaných telefónov, zvyšovanie oficiálnej rozvojovej pomoci, či pokles *priemerných* ciel na poľnohospodárske produkty v krajinách Severu, ani jeden z týchto indikátorov sa nevzťahuje k záväznému cieľu, ktorý by umožnil zhodnotiť jeho napĺňanie.

Vo všeobecnosti tento cieľ vyzýva na globálne partnerstvo, avšak je veľmi otáznne, ako ku globálnemu partnerstvu prispievajú mobilné telefóny, či internet. To, čo omnoho viac umožňujú je ešte hlbšia penetrácia kapitálu do krajín globálneho Juhu. Preto sa zdá, že namiesto partnerstva tento cieľ usiluje o udržiavanie a prehlbovanie nerovných mocenských vzťahov.

To súvisí s celkovým pohľadom na globálne vzťahy, ktoré dokumenty OSN vzťahujúce sa k Miléniovým rozvojovým cieľom obsahuje. Ich diskurzívna analýza ukazuje, že hoci globálna ekonomická liberalizácia viedla k nerovnej distribúcii prínosov z obchodu, všeobecne je považovaná za „potenciálne užitočnú“ (*ibid.:* 32). Aktéri sa jej majú prispôbiť a ak toho nie sú schopní, je to ich chyba a nie problém samotnej liberalizácie. Dvanásť zámier usilujúci o rozvíjanie otvoreného systému obchodovania to vyjadruje jasne.

Napriek existencii štúdií dokazujúcich, že nie je jasný vplyv liberalizácie obchodu na chudobu (*pozri napr. Winters – McCulloch – McKay 2004*), OSN presadzuje voľnotrhové globálne „partnerstvo“.

■ Vyšehradská štvorka na semiperiférii svetového obchodu

Teórie závislosti rozdeľujúce svet na perifériu a jadro neboli schopné vysvetliť posuny v industrializácii a technologickej modernizácii niektorých krajín. Toto umožnila teória kapitalistického svetového systému od Immanuela Wallersteina. Kľúčovým definičným prvkom pre zaradenie krajiny do oblasti jadra, periférie alebo semiperiférie sa stala sofistikovanosť výroby. Štáty jadra produkujú vedúce produkty pochádzajúce napríklad z leteckého priemyslu alebo genetického inžinierstva. Štáty periférie produkujú jednoduché výrobky ako textil, alebo najčastejšie vyvážajú nerastné suroviny. V semiperiférii sa vyrábajú bývalé vedúce produkty ako oceľ, automobily, alebo dokonca počítače (*Wallerstein 2004*).

Takýmto veľmi hrubým rozdelením sveta Wallerstein umožňuje vysvetlenie prechodu napríklad Južnej Kórey z periférie v 50. rokoch minulého storočia do semiperiférie v súčasnosti. Vyšehradský priestor je takisto oblasťou semiperiférie. Krajiny v tomto priestore si navzájom konkurujú a usilujú sa o zaistenie presunu produkcie bývalých vedúcich produktov na svoje územie. Krajiny periférie sú v tomto „hospodárskom rozvoji“ na omnoho horšej pozícii a dnes je aj z environmentálnych dôvodov zrejme, že je prakticky nemožné, aby u nich došlo k zásadnej industrializácii.

Od 80. rokov sme boli svedkami upadajúcej solidarity medzi krajinami globálneho Juhu. Na jednej strane dochádzalo k postupnej modernizácii výroby v juhovýchodnej Ázii, na druhej strane sa najchudobnejšie krajiny Afriky a Latinskej Ameriky utápali v dlhých neschopných vzopriet sa hlavným aktérom presadzujúcim politiky voľného trhu s ich zničujúcimi účinkami na miestne hospodárstva. Dobré to dokumentuje vývoj vzťahov Európskeho hospodárskeho spoločenstva (neskôr EÚ) s krajinami Afriky, Karibiku a Pacifiku. Dohoda Lomé 1 odráža mocenské vzťahy, ktoré v čase ropnej krízy spôsobnej do určitej miery Organizáciou krajín vyvážajúcich ropu (OPEC) a v čase snáh o založenie podobných kartelov boli najviac naklonené v prospech globálneho Juhu v novovekej histórii. Program Stabex stabilizujúci príjmy z exportu zaisťoval stálosť svetového obchodu v prospech vývozcov nerastných surovín bez akejkoľvek kondicionality. Odvtedy sa podmienky tohto programu už iba zhoršovali reflektujúc stále viac a viac nerovné mocenské vzťahy medzi globálnym Severom a Juhom (*Raffer – Singer 2001: 99–119*).

Podobne nerovné vzťahy však môžeme pozorovať medzi krajinami Európskej únie. Tu tiež existuje vysokoproduktívne jadro a periféria zložená z nových členských krajín a zadlžených krajín s nižšou produktivitou neschopných vyrovnať svoju platobnú bilanciu. Hoci periférna oblasť v rámci EÚ importuje produkty pochádzajúce z jadra, nie je schopná tento import dorovnať vývozom podobného rázu v rovnakom množstve.

Nerovná výmena je typická pre neokoloniálne vzťahy v súčasnom svete a nachádza sa ako vo vzťahu EÚ a globálneho Juhu, tak vo vzťahu jadra EÚ a jej periférie (*pozri napr. Böröcz 2001*). Napríklad Nemecko alebo Rakúsko investujú v krajinách V4, čo má za následok následný vývoz ziskov naspäť do materských krajín. Ďalším príkladom nerovnej výmeny sú zhoršujúce sa podmienky výmeny medzi krajinami jadra a periférie. Ceny primárnych produktov (okrem ropy) relatívne klesajú voči cenám sofistikovanejších výrobkov (*Raffer 2011*).

Krajiny V4 sa nachádzajú na pomedzí týchto antagonistických oblastí a na jednu stranu ich hlavným vývozným artiklom nie sú nerastné suroviny, na druhú stranu však nie sú schopné monopolizovať svoju produkciu a vyrábať najziskovejšie výrobky v súčasnosti.

Ich cieľom však nemá byť snaha o presun výroby zo Západu na Východ, ktorý je vždy len prestupnou stanicou pred konečnou na globálnom Juhu s omnoho nižšími mzdami a sociálnou a environmentálnou ochranou. Tento scenár sa však neustále odohráva pred našimi očami a jeho poslednou epizódou je úspešná snaha slovenského premiéra Fica presvedčiť predstaviteľov US Steel, aby nezatvárali svoju oceľiareň na Slovensku. Cena udržania si tejto fabriky sa môže vyšplhať až na 150 miliónov EUR (*SITA 2013*). Naopak,

krajiny V4 by sa mali usilovať o narovnanie nerovných vzťahov, ktoré idú nielen proti záujmom obyvateľov a obyvateľiek globálneho Juhu, ale aj proti záujmom veľkých častí ich vlastného obyvateľstva. Nižšie príjmové skupiny sú najviac ohrozené globálnou konkurenciou tlačiacou na odbúravanie ochrany zamestnancov a ich miezd. Škandalózne mzdy šičiek z Hencoviec nie sú nejakým ojedinelým prípadom, ale dôsledok fungovania svetovej ekonomiky. Riešením nie je podliezť latku sociálnych štandardov a tým prilákať investorov, ale ju spoločne s ďalšími krajinami nastaviť tak, aby umožňovala dôstojné podmienky na život.

Záver

Vráťme sa teraz k téme tohto listu, ktorou je ôsmy miléniový cieľ, „Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj“, a pýtajme sa, ako inak by sme mohli rozvíjať naše globálne partnerstvo s krajinami globálneho Juhu? Ak voľný obchod prináša prehlbovanie chudoby a nie jej odstraňovanie, kde by sme mali hľadať odpovede na naše otázky ohľadom tohto partnerstva?

Výskum ukazuje, že napríklad v nemeckej vláde dochádza k rozporom medzi ministerstvami hospodárstva, financií, či poľnohospodárstva reprezentujúcim údajný národný záujem a Ministerstvom pre hospodársku spoluprácu a rozvoj bojujúcim za záujmy globálneho Juhu. Vo všeobecnosti sa na medzinárodnej úrovni, napríklad vo WTO, presadzujú myšlienky prvých menovaných ministerstiev (Ziai 2010). Avšak tieto myšlienky neškodia len krajinám globálneho Juhu, ale aj nám, periférii Európy. Ako na to poukázali mnohí pozorovatelia, problém súčasnej európskej krízy je štrukturálny a nachádza sa aj v Nemecku (v slovenčine napr. Becker – Lesay 2012). To znamená, že riešenie napríklad dlhových problémov Grécka sa netýka iba schopnosti Grékov a Grékyň utiahnuť si ešte viac opasky (hoci už teraz sú tak utiahnuté, že tam rastie podvýživa), alebo zvýšiť svoju produktivitu, či zlepšiť výber daní. Riešenie môžeme tiež vidieť v schopnosti Grécka zmeniť štrukturálne nerovné vzťahy medzi európskymi krajinami s nižšou produktivitou a nižšou sofistikovanosťou výroby a krajinami s opačnými charakteristikami. Gréci, rovnako ako aj my, nemusia trpieť za to, ako (ne)výkonné je ich hospodárstvo v súčasnom medzinárodne-obchodnom rámci. My všetci môžeme zmeniť nastavenie obchodovania tak, aby viac vyhovovalo nám, Grékom a Grékyniam a ďalším krajinám semiperiférie. Zároveň by v súvislosti ôsmym miléniovým cieľom rozvíjania globálneho partnerstva malo byť spojiť sa ako súčasť semiperiférie s krajinami periférie v boji za spravodlivejší medzinárodný obchod (ale najmä lokalizáciu výroby). Menej nerovné vzťahy nebudú na osoh len nám, ale aj omnoho chudobnejším krajinám, s ktorými chceme budovať globálne partnerstvo. Toto sú záujmy, ktoré by sme mali v Európe reprezentovať, pretože sú nielen naše, ale najmä preto, že odrážajú všeobecnú túžbu obyvateľov Slovenska pomáhať druhým.

Bibliografia

- Becker, Joachim – Lesay, Ivan (2012): *Život na úver. Všetko, čo ste chceli vedieť o kríze*. Bratislava: Inaque.
- Böröcz, József (2001): Introduction: Empire and Coloniality in the “Eastern Enlargement” of the European Union. In: Böröcz, József – Kovács, Melinda (ed.): *Empire’s New Cloth. Unveiling EU Enlargement*. Telford: Central European Review, s. 4–50.
- Finnemore, Martha (1997): Redefining Development at the World Bank. In: Cooper, Frederick – Packard, Randall (ed.): *International development and the social sciences: essays on the history and politics of knowledge*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, s. 228–256.
- Myrdal, Gunnar (1972): *Asian Drama. An Inquiry into the Poverty of Nations*. Harmondsworth: Penguin Books.
- MZV (n.a.): Miléniové rozvojové ciele, <[www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FED7DC125766500389E84_SK/\\$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FED7DC125766500389E84_SK/$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf)>.
- Raffer, Kunibert (2011): Terms of Trade and Development. In: O’Hara, Phillip Anthony (ed.): *International Encyclopedia of Public Policy. Volume 1 – Global Governance and Development*. Perth: Gperu, s. 454–464.
- Raffer, Kunibert – Singer, Hans W. (2001): *The economic North-South divide. Six decades of unequal development*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- SITA (2013): U.S. Steel ostáva v Košiciach, bude to stáť milióny eur. *Webnoviny.sk*, <<http://www.webnoviny.sk/ekonomika/us-steel-ostava-v-kosiciach-ficova/651281-clanok.html>>.
- United Nations (2012): *The Millenium Dvelopment Report 2012*. New York: United Nations.
- Wallerstein, Immanuel (2004): *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.
- Winters, Alan – McCulloch, Neil – McKay, Andrew (2004): Trade Liberalization and Poverty: The Evidence so Far. *Journal of Economic Literature*, Vol. 42, No. 1, s. 72–115.
- Ziai, Aram (2010): German development policy 1998–2005: the limits of normative global governance. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 13, No. 2, s. 136–162.
- Ziai, Aram (2011): The Millennium Development Goals: back to the future? *Third World Quarterly*, Vol. 32, No. 1, s. 27–43.